

Studiul monografic al lui VASILE LECHINȚAN despre comuna Călățele reușește astfel să aducă în circuitul științific, al cercetării istorice și cunoașterii de către publicul larg, a unei perene civilizații românești rurale, dintr-o zonă mai puțin cercetată a României. În final, se cuvine să adresăm un cuvânt de apreciere neobositului cercetător al istoriei românilor ardeleni, VASILE LECHINȚAN.

Autor, coautor documentarist și colaborator la zeci de lucrări monografice ale unor localități, instituții, societăți comerciale și personalități românești din Transilvania, rod a unei laborioase cercetări a tezaurului arhivistic, de carte și publicații, deținut de instituțiile specializate clujene.

Ioan Lăcătușu

„Stabilirea” românilor în sud-estul Transilvaniei” – Noi „opțiuni” ale istoriografiei maghiare –

În ultimul timp, istoriografia maghiară de la noi și din Ungaria, Canada, etc. Este foarte preocupată de stabilirea românilor, fie în Transilvania mai cu seamă, fie într-o zonă a acestei provincii românești. Ținta predilectă este continuitatea românească în acest spațiu și înlocuirea acesteia cu termenul de stabilire, anularea statutului de autohtoni pentru români.

În acest spirit a apărut nu demult lucrarea lui Pál Judit, *Câteva întrebări privind stabilirea românilor în Trei Scaune 1614-1859*. Așadar, autoarea își propune încă din start nu asupra prezenței istorice a românilor în Trei Scaune de-a lungul secolelor, ci asupra stabilirii lor în această zonă în perioada anunțată, dar cu referire și la perioada de până la 1614. Abordarea temei se vrea de pe poziții strict științifice, eliberată de intenția politică, dar nu se pomeneste și de intenția părtinitoare etnică, o altă cale de a putea aluneca spre concluzii total greșite.

De la început suntem de acord cu autoarea când afirmă că istoria societății secuiești nu ar fi completă fără istoria românilor din ținuturile secuiești (așa cum istoria românilor nu poate fi completă fără istoria secuilor, maghiarilor, sașilor și a celorlalte etnii conlocuitoare). Ciudată este însă afirmația de început a autoarei și anume că studiul în locul răspunsurilor definitive concepe mai ales întrebări, deși enunță din start un răspuns definitiv, cel privind stabilirea românilor în Trei Scaune. Așadar, nu imigrarea unor iobagi și meșteșugari români în Trei Scaune, în perioada studiată este tratată de autoare, fenomen atestat de documente, așa cum au imigrat în epocă

în secuime numeroși unguri, inclusiv din Ungaria, precum și sași transilvăneni, ci stabilirea românilor ca și cum până la aceste imigrări nu ar fi locuit niciodată români în zonă. Cum își justifică autoarea această sentință definitivă a stabilirii ? Prin altă sentință la fel de sigură și de tranșantă fără întrebări, și anume că „despre o existență reprezentativă a unei populații românești nu fac referire nici denumirile locuințelor și nici izvoarele scrise”. Recunoaște însă că Trei Scaune, „într-o însemnată măsură denumirile unor așezări sunt de origine slavă, probabil că aici secuii au asimilat slavi”. Așadar, una dintre cele mai importante probleme ale istoriei prefeudale din zonă este expediată cu un „probabil” pe care se bazează altă sentință definitivă, anume că nici denumirile localităților nu fac referire la români.

Autoarea nici nu se întreabă cum de secuii au asimilat pe slavi și nu denumirile „slave” ale localităților, de fapt slavo-române. Nu le-au asimilat pentru că în aceste așezări locuiau români cu mult timp înainte de stabilirea secuilor în zonă. Astfel sunt localitățile: Covasna, cu satul Voinești, Poian, Zagon, Zăbala, Ojdula, Păpăuți, Petecu, Țuria, Zălan, Ozun, Pava, Ghelinta, Estelnic, Baraolt, Belin, Calnic, Casin, Căpeni, Cernatu (de Sus și de Jos), Chepeț, Dalnic, Harale, Hătuica, Hilib, Întorsura, Vama și Sita Buzăului, Dobârlău, Barcani, Boroșneu (Mare și Mic), Lisnău, Olteni Saciova etc. De ce oare, pentru Olteni de exemplu, românii păstrează forma *șlayo*-română Olțimир până în secolele XVIII-XIX, așa cum atestă denumirile românești oficiale din epocă? Evident că secuizarea ulterioară a unor denumiri și secuizarea românilor înșiși au

făcut să dispară în mare parte formele românești, româno slave de odinioară ale denumirilor de localități, apărând uneori forme hibride, aparent inexplicabile pentru maghiari: Rety (Reci), Lemeny (Lemnia), Zabola (Zăbala) etc. Așadar, românii au asimilat pe slavi până la venirea secuilor și maghiarilor în Transilvania, așa cum o dovedesc și alte dimensiuni de localități de pe cuprinsul țării.

Autoarea recunoaște apoi că sursele istorice, mai ales cele din Evul Mediu, „conțin rareori trimiteri nemijlocite la naționalitate”. Faptul adevărat, și pe această lipsă unii istorici maghiari din țară, din Ungaria și de aiurea construiesc vidul românesc de locuire și atacă apoi continuitatea românească. Este citat în acest sens academicianul (Academiei Ungare de Științe) Demeny Lajos, care susține că „imigrația românilor în ținuturile secuiești a pornit la începutul secolului al XVI-lea și primul mare val de stabilire a acestora se află la începutul secolului următor, al XVII-lea”. Argumentația de susținere este tendențioasă și subredă. El citează „lustra” (conscriptia sau recensământul) de la 1614, în care s-au identificat 35% dintre familii recent stabilite, din care 15% erau români (ceilalți sași, unguri din Ungaria etc.) Atât autoarea, cât și academicianul Demeny pomenesc, din păcate, că o parte din cei 15% români erau stabiliți „recent” chiar din „secuime”, din Trei Scaune de exemplu, în alte scaune secuiești (cum erau: Ștefan Olah Românul, imigrant în Eremitul, Dumitru Olah Românul și Iacob Bitan, adică din Bită, imigrați în Ghindari, Dumitru Olah -Românul, imigrat în Iceland, Petru Banciula, imigrat în Păcureni, Nicolae Olah-Românul, imigrat în Torba, Ioan Olah-Românul din Ojdula, imigrat în Troița, Ioan Olah-Românul, imigrat în Vadu și alții din alte scaune secuiești imigrați tot în scaune secuiești). Așadar, „marele val” al primei „stabiliri” a românilor este în realitate mai redus în dimensiuni. Și apoi pentru academicianul Demeny și pentru autoarea studiului, în lustra citată există o categorie extrem de ... incomodă vizavi de teoria „stabilirii” românilor, și anume aceea a oamenilor liberi și a iobagilor români conșcriși ca localnici și a celor cu mențiunea „strămoșești” sau din „vechime” (regi). Despre aceștia **nu există date** cu privire la **stabilirea** lor în scaunele secuiești. Pal Judit îi trece cu vederea, și, *incomodi* fiind, îi expediază într-o frază neconvingătoare și din păcate deloc științifică, afirmând că o parte a românilor deși „viețuiau mai demult aici, există

numeroase date care fac referire la stabilirea lor în Trei Scaune. Acele „numeroase date” lipsesc cu desăvârșire pentru cazurile concrete istorice de la 1614, precum și pentru cei din alte documente din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, când încep să apară nominal în documente și iobagii.

O altă teorie vehiculată de autoarea studiului este și aceea a societății „închise” a secuilor până la începutul secolului al XVI-lea. Cum totul este condus spre teoria „stabilirii” românilor, s-ar putea crede că în această „superbă lume închisă”, de fapt mici organizații tribale (vezi studiul lui Pál-Antal Sándor), accesul veneticilor români era interzis. Abia când acest „Eden” al lumii secuiești începe să se destrame, vine „lovitura finală” (expresia aparținând autoarei), când apar stratificările păturilor sociale, „birurile tot mai împovărate și mari” și, la mijlocul secolului al XVI-lea, criza lumii secuiești „este deplină”. Ciudată este această nostalgie a autoarei, o retro-proiecție a propriilor sentimente pe un trecut concret-istoric, altul decât cel imaginat, față de „democrația națională” secuiască din perioada tribală, în fața legilor progresului societății medievale. La urma urmei, și secuii trebuiau să fie supuși „birurilor tot mai grele”, nu numai locuitorii din comitatele Ardealului (în majoritate absolută români), ori cei din scaunele săsești și din districtele românești.

Ajunsa aici cu constatarea evoluției, mai bine zis „involuției” societății secuiești, autoarei îi sunt deja... Porțile deschise pentru a lansa teoria apariției „străinilor”. Pe ce se bazează însă când afirmă că „la începutul veacului al XVII-lea își fac din ce în ce mai des străinii? Pur și simplu pe faptul că de atunci se păstrează primele „lustre” (conscriptii). Este acesta un argument științific? Nu era oare mai corectă observația că de la începutul veacului al XVII-lea cunoaștem și numele românilor din scaunele secuiești? De unde acest început al apariției străinilor” și nu un început al conșcrierii complete a locuitorilor din scaunele secuiești? De ce este condusă evoluția/involuția societății transilvane („impozitarea, beligeranțele, frământările interne...”) spre culpabilizarea străinilor” care se „stabilesc” în „Edenul secuiesc”?

Interesantă este și observația autoarei în privința stabilirii etniei române după nume în conscripția de la 1614, care este pusă sub semnul îndoielii doar în sens unidirecțional când este vorba de micșorarea numărului românilor deși eu am afirmat în studiul din „Angustia” nr.

I/1996 (Românii din scaunele secuiești la 1614) că pot fi în acest document și alți români sub nume maghiar, cum este și cazul unor capi de familie cu astfel de nume, despre care nu știam că sunt români dacă nu se preciza etnia, cum era Chiato Janos din Alungeni, Nagi Farkas din Comolău, Bod Thomas din Sântionlunca, Czepleo Janos din Ghelinta (și cazurii pot fi mult mai multe).

„Stabilirea” românilor în scaunele secuiești după 1614 este argumentată în continuare tendențios. Se arată că un grup mai numeros și-a schimbat statutul de slujitori cu cel de meșteșugari”, pe când în realitate, spre exemplu, blănarul de la 1614 și tăbăcarul amintit puteau fi calfe care-și exercitau ucenicia obișnuită în epocă în alte localități. Această migrare sau călătorie a meșterilor poate fi speculată astăzi, prin proiectare pe acel trecut a propriilor dorințe ale oricărui cercetător care vrea să demonstreze o teză sau alta. De aici și până la o teză tendențioasă, extrem de umflată, și anume că „stabilirea românilor reprezenta o parte a acelei uriașe mișcări de populație care s-a desfășurat în Europa Central-Orientală sub presiunea Imperiului Otoman”, teză emisă de Jakó Zsigmond (citată de autoare), nu este decât un pas. Bazându-se pe această altă retrospectivă în trecut a dorințelor autorului citat, Pál Judit plusează, afirmând că „o parte numerică semnificativă a noii populații (noua populație o reprezentau românii în această construcție) s-a unduit ici-colo, de-o parte și de alta a Carpaților, exploatând facilități date pentru noii stabiliți, aceasta fiind favorizată și de modul de viață pastoral, legat de transhumanță”. Așadar, un popor pastoral, care se „undue” ici-colo, culpabilizat numai pentru că trece și în Ardeal și în „Edenul secuiesc” (de unde, în fapt, numeroși secui fugeau din cauza sărăciei dintr-un scaun secuiesc în altul și chiar în Moldova, alții îngroșau rândurile orașenilor, unde de asemenea trăiau în sărăcie lucie, cum atestă de exemplu numeroase documente ale primăriei clujene din epocă; despre un secuie care s-a stabilit în Cluj se spunea pe la mijlocul secolului al XVII-lea că nici cămașă nu are pe el, atât era de sărac).

Autoarea lucrării mai citează o altă absurditate emisă de Jakó Zsigmond și anume că „de la începutul secolului al XVIII-lea, este un fenomen frecvent ca la fiecare 15 ani populația satelor să se reînnoiască în totalitatea ei”. Păcat că un medievist, de asemenea apreciat, s-a lansat, probabil după 1989 (sau în perioada

Dictatului de la Viena?), într-o astfel de afirmație lipsită complet de rigoare și documentare științifică. Sunt numeroase sate românești în Ardeal cu locuitori ai căror strămoși se cunosc până la începutul secolului al XVI-lea (de când intră în documente și numele de iobagi), cum este de exemplu familia Neagu din Vâlcele, jud. Cluj, ori Dobra din Călățele, meșteri șindrilari în secolul al XVI-lea și meșteri șindrilari și astăzi, și exemplele sunt numeroase.

Autoarea „argumentează” această „fluctuație” afirmată de Jakó Zsigmond printr-o palidă referire din 1698 la haiducii din Moldova care intrau și în Ardeal. Dacă niște haiduci reprezintă „unduirea” unei populații „ici-colo”, atunci înțelegem demersul „științific” al autoarei.

Altă enormitate în acest sens este lansată de academicianul Demenz Lajos, citat de autoarea studiului, care afirmă, în mod nejustificat, că „imigrația românilor în ținuturile secuiești a pornit la începutul secolului al XVI-lea (de atunci și nu altădată, nu se precizează) și primul mare val de stabilire a acestora se află la începutul secolului următor al XVII-lea.” Citind această afirmație, un necunoscător al documentelor de epocă ar fi înclinat, după cum este pusă problema, să culpabilizeze pe români pentru acest „mare val”, de fapt un „val” cu mult mai mic decât cel al ungarilor veniți din Ungaria (supușă robiei turcilor) în scaunele secuiești dar și în orașele transilvane, aproape la fel ca și al sașilor imigranți în aceste scaune. Dacă secuii pribegiau (cei săraci) prin orașele transilvane și chiar prin Moldova, numărul maghiarilor nu doar se menținea ci chiar creștea în Ardeal, prin cei veniți din Ungaria transformată atunci în pașalâc turcesc. Și documentele orașului Cluj din epocă semnalează, de exemplu, un „sărac popor din Ungaria”, găzduit de municipalitate și care se îndrepta spre secuime.

Analizând conscripția românilor din Trei Scaune de la 1699, autoarea studiului își face o datorie de conștiință să dea centralitate imaginii „păstoritului și a seminomadismului român”, citând copios acest clișeu al istoriografiei maghiare. Și apoi ce fel de „vagabonzi” vor fi fost cei care aveau turme mari pe care le creșteau în munții Zagonului și prin împrejurimile acestuia? Situația ponderii românilor în unele sate din Trei Scaune este semnalată prin fluctuația numelui românilor în răscănsăminte și de aici, conchide în mod cu totul cronat, și o fluctuație de persoane, deși recunoaște că numele de Olah Românul în secolul al XVII-lea se referea la etnie.

Reluând problema imigrației, autoarea dă iarăși câștig de cauză istoriografiei maghiare, care afirmă că „în cazul românilor trebuie să ținem seama de un surplus imigraționist”, întrucât emigrările nu se îndreptau spre Principatele Române, ci spre Ungaria. Din păcate nu citează nici un document din secolul al XVIII-lea în care se atestă imigrarea românilor din scaunele secuiești în Moldova (deși subsemnatul am citat un astfel de document în gazeta „Românul” de la București, document păstrat la arhivele Naționale Cluj).

Una dintre marile greșeli ale lucrării lui Pál Judit este scoaterea documentelor analizate din contextul general juridico-istoric în care a evoluat destinul românilor în epocă, și anume cel al întunecatelor constituții medievale transilvane, care au avut o longevitate extraordinară și criminală în această țară din mijlocul Europei. Raportând epitetul de „vagabond” și altele asemănătoare la aceste construcții care

au opresat pe români într-o lungă perioadă de timp, situație zguduită doar de marile ridicări la libertate și demnitate din 1784, 1792, și 1848-1849, vom privi cu totul altfel înțelesul documentelor epocii.

Un merit al autoarei studiului este însă recunoașterea secuizării în masă a românilor în scaunele secuiești, fenomen care s-a produs în primul rând lingvistic, apoi religios. Un alt merit al lucrării constă în publicarea conșcripției românilor din Trei Scaune de la 1699, conșcripție puțin cunoscută în istoriografia românească. Putem fi convinși însă că prin cercetare a întregului context al epocii și prin detașarea de anumite șabloane și teze tendențioase ale unor autori maghiari mai mult sau mai puțin consacrați, autoarea se va întreba și va scrie cu mai multă rigurozitate științifică despre această temă fascinantă, care este dăinuirea prin secole a românilor în sud-estul Transilvaniei.

Vasile Lechințan

România și relațiile internaționale în secolul XX. În onoare profesorului universitar doctor Vasile Vesa la împlinirea vârstei de 60 de ani.

Volum îngrijit de Liviu Țărău și Virgiliu Țărău,

Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 2000, 310 p.

Dedicat profesorului universitar doctor Vasile Vesa la împlinirea vârstei de 60 de ani, acest volum cuprinde studii de istorie contemporană românească și universală care fac să înainteze frontiera cunoașterii științifice.

În introducerea volumului, intitulată sugestiv **Vasile Vesa istoric și profesor al relațiilor internaționale**, lectorul drd. Liviu Țărău înfățișează atât cariera universitară remarcabilă a profesorului dr. Vasile Vesa, șeful catedrei de istorie contemporană a Facultății de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, cât și valoroasele sale opere din domeniul istoriei relațiilor internaționale în secolul XX. Titular al cursului fundamental de istorie universală contemporană începând din 1975, profesorul univ. dr. Vasile Vesa a introdus după 1989 cursuri speciale noi, precum Istoria integrării europene și Teoria relațiilor internaționale și a contribuit decisiv la înființarea Facultății de Științe Politice a Universității clujene. De-a lungul întregii sale cariere, profesorul Vasile Vesa a format în spiritul ad-

vărului istoric generații și generații de studenți, deveniți apoi profesori de istorie și cercetători științifici contemporanești. Istoricul Vasile Vesa este autorul cărții *Relațiile diplomatice dintre România și Franța la începutul secolului XX*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, publicată ulterior și în limba franceză, într-o ediție revizuită, la Editura Academiei, București, 1986, coautor la volumele *Culegere de texte pentru istoria universală. Epoca modernă* (1974), *1918 la români. Documentele Unirii* (vol. VII, 1989) și *Conferința de la Yalta* (1998), este coordonator împreună cu prof. univ. dr. Vasile Pușcaș al volumului *Dezvoltare și modernizare în România interbelică* (1988), coordonator împreună cu prof. univ. dr. George Cipăianu al volumelor *La présence française en Roumanie pendant la Grand Guerre* (1997) și *La fin de la Première Guerre Mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne* (2000), cărți de referință în istoriografia română.

Sub aspect structural, volumul aniversativ reunește 18 studii științifice, semnate de istorici